
Vida Deželak-Barič

Organizacijski razvoj Komunistične partije Slovenije na Gorenjskem od pomladi 1941 do jeseni 1943

Organizacijsko vprašanje je bilo eno izmed tistih notranjepartijskih vprašanj, kateremu je Komunistična partija Slovenije ves čas narodnoosvobodilnega boja posvečala razmeroma veliko pozornost. V določenih trenutkih in okoljih je zavzemalo celo osrednje mesto. Od bolj ali manj uspešnega obvladovanja oziroma reševanja tega vprašanja je bil v veliki meri odvisen razvoj narodnoosvobodilnega gibanja nasploh. Razvoj sam je na eni strani potrdil, da je na območjih s šibko partijsko organizacijo ostajalo borbena razpoloženje mas neizkoriščeno in da je po drugi strani sistem enotno delujočih partijskih organizacij, ki naj bi čim bolj sistematično obvladoval celotno slovensko ozemlje, organizacijske oblike narodnoosvobodilnega boja in področja njegovih dejavnosti, bilo tisto orožje, ki je omogočilo uresničevanje in izvajanje vodilne vloge, katero je partija kot pobudnik in organizator narodnoosvobodilnega boja prevzela nase.

Seveda je potekal organizacijski razvoj partije tako kot sam narodnoosvobodilni boj od pokrajine do pokrajine različno. Nanj so vplivali najrazličnejši dejavniki. Že sama okupacija in razkosanje Slovenije sta zaradi oteženih zvez med partijskimi forumi zahtevali določene spremembe v organizacijski strukturi partije. Daljes o priprave na narodnoosvobodilno borbo in njeno vodenje vzbudile, da so začeli pospešeno na novo ustanavljati partijske organizacije, ne samo na tistih območjih, katerim partijsko vodstvo do takrat ni posvečalo dovolj pozornosti, ampak tudi na tistih, kjer je že prej obstajala sorazmerno močno razvita partijska organizacija. Veliko večje spremembe pa so v obstoječem organizacijskem stanju povzročili množični odhodi komunistov v prve partizanske enote ter okupatorjev teror, zlasti na nemškem okupacijskem ozemlju, ki je že v prvem letu narodnoosvobodilnega boja prizadejal partijski organizaciji težke izgube.

Medtem ko je imela partija ob začetku okupacije več ali manj sistematično razprostranjeno mrežo lastnih organizacij po celi Sloveniji, so bile razlike med posameznimi pokrajinami v letu 1942 že zelo velike. Tam, kjer so bile partijske

organizacije bolj ali manj razbite, so partijski forumi ali posamezni partijski organizatorji običajno z velikimi težavami obnavljali partijsko organizacijo, ker je vzporedno z udarci partiji doživljalo težke udarce celotno narodnoosvobodilno gibanje, ki je v določenih trenutkih ostajalo brez množično organizirane osnove, s tem pa tudi ni bilo osnove, od koder bi partija lahko pritegovala nove člane. Dalje je bilo usodno, da so bile ponekod razbite celotne sestave partijskih vodstev in ni bilo mogoče zagotavljati nepretrganega in samostojnega vodstva partijskih forumov. Poleg tega je v prvih dveh letih narodnoosvobodilnega boja padlo ali bilo aretiranih veliko število predvojnih članov. Na njihova mesta je stopal po stažu mlad partijski kader, ki je potreboval daljšo vzgojno dobo, preden je lahko začel samostojno in uspešno delovati. Na širši organizacijski razmah partijske organizacije so občasno zaviralno vplivali tudi primeri organizacijskega sektaštva, pomanjkanje ustreznih navodil, mnogokrat zaradi oteženih zvez, neustreznega načina dela partijskih vodstev itd.

Zgoraj navedeni dejavniki so bolj ali manj vplivali na organizacijski razvoj partije tudi na Gorenjskem. Kako je konkretno potekal ta razvoj v obdobju 1941—1943, kje in kdaj so bile plime in oseke, kako je vodstvo premagovalo številne ovire, bo razgrnila naslednja razprava.

Gorenjska je postala v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno pokrajina s precej razvito partijsko organizacijo, predvsem v industrijskih središčih, kot so bile Jesenice, Kranj, Trzič in okolica Kamnika. V organizacijskem pogledu je bila razdeljena na tri okrožja: jeseniško, kranjsko in kamniško. Okrožni komiteji KPS so bili pred vojno in ob začetku vojne povezani direktno s centralnim komitejem KPS. Po okupaciji pa je postajala meja med nemškim in italijanskim okupacijskim ozemljem vedno večja ovira v povezovanju okrožij z vodstvom narodnoosvobodilnega boja v Ljubljani. Praksa je pokazala, da je smotrnejše in nujno oblikovati pokrajinsko vodstvo, ki bi učinkoviteje obvladovalo položaj v pokrajini in imelo obenem povezovalno vlogo.

Kako se je oblikovalo in v prvih mesecih okupacije imenovalo partijsko vodstvo na Gorenjskem, verjetno ne bo mogoče nikoli popolnoma razčistiti. Znano je, da je centralni komite KPS konec maja 1941 poslal na Gorenjsko Lojzeta Kebeta in Toma Brejca kot inštruktorja in da je Stanko Žagar, član centralnega komiteja KPS, prišel na Gorenjsko sredi julija. Mira Tomšič pa je bila kot poverjenica pokrajinskega komiteja SKOJ prve mesece okupacije predvsem zveza med Gorenjsko in Ljubljano. Septembra in oktobra je bila v Ljubljani, potem pa se je spet vrnila na Gorenjsko.¹

Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko je bil formiran najkasneje v drugi polovici decembra 1941. Takrat je centralni komite KPS poslal na Gorenjsko iz Ljubljane Toneta Dolinška kot sekretarja pokrajinskega komiteja, člani pa so bili Tomo Brejc, Lojze Kebe in Mira Tomšič. Tone Dolinšek opozarja v svojih spominih med drugim: »Praktično je bilo na Gorenjskem že pred decembrom 1941 nekaj podobnega kot pokrajinski komite, saj je bil tam Stane Žagar,

¹ Alenka Božič, Prispevek h kadrovski sestavi pokrajinske oblasti med NOB na Gorenjskem, *Borec* 1980, št. 3, str. 156, 157 (dalje: Alenka Božič, Prispevek h kadrovski sestavi).

ki so mu pomagali Lojze Kebe, Tomo Brejc in Mira Svetina.² Tudi v poročilu centralnega komiteja KPS z dne 5. decembra 1941 centralnemu komiteju KPJ najdemo podatek, da je »Šom. (Šomašter, tj. Stane Žagar, op. p.) bivši sekr/etar/PK za Gorenjsko.«³ Enako zatrjuje Mira Tomšič-Svetina, da je bil pokrajinski komite formiran že pred decembrom, in sicer v oktobru, pri čemer navaja kot sekretarja Toneta Dolinška, za člane pa Kebeta, Brejca in sebe.⁴

Ker Dolinšek sam ugotavlja, da je pokrajinski komite KPS v bistvu obstajal že pred njegovim prihodom, lahko razumemo naročila Franca Leskoška, naj Dolinšek ustanovi in vodi pokrajinski komite za Gorenjsko kot naročilo za preoblikovanje starega pokrajinskega komiteja, iz katerega je Stane Žagar odšel na vojaško delo.⁵

Ali je PK KPS obstajal že pred jesenjo ali od oktobra in po mnenju nekaterih šele od decembra 1941 ali pa do decembra lahko govorimo le o poverjeništvu CK KPS za Gorenjsko, niti ni tako pomembno. Pomembno je, da so na Gorenjskem pripravljali in vodili oborožen upor proti okupatorju ter pridobivali ljudi za OF član CK Stanko Žagar in poverjeniki CK KPS Lojze Kebe, Tomo Brejc in Mira Tomšič s sodelavci, od decembra do marca pa še Tone Dolinšek, tudi član CK KPS. Ob tem ni mogoče mimo dejstva, da tedaj tudi narava dela ni bila forumska.⁶

Gorenjska okrožja so ostala po okupaciji ozemeljsko nedotaknjena. Nemško-italijanska razmejitvena črta pa je odcepila del ljubljanskega okrožja (Črnuče, Rašica, Šmartno, Gameljne, Šentvid in Medvode), ki se je v nadaljnjem razvoju vse tesneje povezoval z narodnoosvobodilnim gibanjem na Gorenjskem. Tako je nastal na robu Ljubljane položaj, da so na primer Črnuče, ki so veljale za vpliven kraj, ostale povsem odrezane od svojega naravnega središča. Toda v letu 1941 stiki z Ljubljano še niso bili povsem prekinjeni. Tako so priprave za vstajo na tem ozemlju tekle v dveh smereh, iz Ljubljane, od koder so dobivali komunisti navodila za vstajo na nekdanjem ozemlju ljubljanskega partijskega okrožja, vse močnejša pa je postajala povezava tudi s kamniškimi okrožjem.⁷

Številčno najmočnejša partijska organizacija je bila ob začetku vojne v jeseniškem okrožju. Vodil jo je osemčlanski okrožni komite KPS, ki je deloval nepretrgoma od leta 1936, v katerem so bili: Jože Gregorčič, Vencelj Perko, Marija Žumer, Ivan Bertoncely, Jože Ažman, Viktor Kejžar, Alojz Justin, za zadnjega pa ni točno znano, ali je bil to Marjan Kavalari ali pa Edi Giorgioni. Prav tako ni jasno, ali je bil sekretar okrožnega komiteja ob začetku okupacije Gregorčič ali Perko.⁸

² Iz spominov Toneta Dolinška-Metoda, TV-15, št. 1—2, 1. 1. 1972; Ivan Križnar, Oborožena vstaja 1941. leta in delež Jesenic v NOB na Gorenjskem, Zgodovinski časopis, letnik 31, št. 1—2, Ljubljana 1977, str. 105.

³ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, dok. št. 94.

⁴ Alenka Božič, Prispevek h kadrovske sestavi.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

⁷ Ivan Vidali, Vstaja na domžalskem in kamniškem območju, Zbornik občine Domžale, Domžale 1979, str. 152.

⁸ V dosedanjih literaturi (Gorenjska v borbi za svobodo, knjiga 2, Kranj 1960, str. 13; Narodni heroji Jugoslavije I, Beograd 1975, str. 252, itd.) se navaja, da je bil pred in na začetku okupacije okrožni sekretar Jože Gregorčič. Ta podatek

Prve spremembe v okrožnem partijskem vodstvu so nastopile v maju, ko sta bila aretirana Perko in Žumrova. Sicer pa je bilo v tem mesecu aretiranih kar 34 jeseniških komunistov.⁹ V začetku junija 1941 je Gregorčič prevzel vodstvo vojnorevolucionarnega komiteja, Viktor Kejžar pa najkasneje v tem času vodstvo okrožnega partijskega komiteja in je opravljal to nalogo do smrti 28. avgusta 1942. Ker so nekateri člani komiteja prevzeli vojaške dolžnosti v vodenju oboroženega upora oziroma so se vanj neposredno vključili (Ivan Bertoncelj je postal politkomisar Cankarjevega bataljona, v partizane je odšel tudi Jože Ažman, kjer je že 8. avgusta 1941 padel), je bil v začetku avgusta okrožni komite reorganiziran. Od prejšnjega komiteja sta ostala Kejžar in Kavalari, na novo pa so bili vključeni Karel Preželj, Franc Mencinger in Ignac Strlekar. Slednji je bil zadolžen za organiziranje okrožnega odbora OF, a so ga že konec leta določili za nove dolžnosti v kamniškem okrožju.¹⁰

Žarišče partijske dejavnosti so bile Jesenice, kjer je bila močna koncentracija industrijskega delavstva v železarni. Na Jesenicah je ob začetku vojne delovalo 6 celic, od katerih sta bile dve terenski, ostale pa v železarni. Celice so bile še v Kropi, Dobravi, Nomnju, Lescah, Gorjah, na Javorniku in Črnicu. Poleg tega so posamezni komunisti delovali še v Begunjah, Mojstrani in na Bohinjski Beli.¹¹ Tako je v jeseniškem okrožju, ki je zajemalo dolini obeh Sav in dolino Save nekako do Kroke, delovalo ob začetku vojne 13 celic z najmanj 110 člani KPS.¹² Bilo je še nekaj komunistov z dolgoletnim partijskim stažem, ki pa organizacijsko niso bili povezani.¹³

Ni znano, ali je bilo jeseniško okrožje leta 1941 razdeljeno na rajone. Po nekaterih podatkih naj bi jeseniški okrožni komite KPS po okupaciji zaradi lažjega vodenja dela razdelil okrožje na tri rajone: Jesenice, Radovljica in Bled,¹⁴ vendar za to trditev ni nobenih oprijemljivih podatkov.

najdemo tudi v elaboratu Dareta Jerška Komunistična partija, SKOJ in OF v jeseniškem okrožju leta 1941 (rekonstrukcija, A IZDG). Medtem pa Vencelj Perko zatrjuje (ustni vir), da je bil on sekretar okrožnega komiteja, in sicer od partijske konference januarja 1941 (ta je bila do zdaj napačno datirana s februarjem 1941) do aretacije 17. maja 1941. Ne izključuje pa možnosti, da je bil Gregorčič sekretar v tistem kratkem vmesnem obdobju od aretacije Perka do začetka junija 1941, ko je prevzel tudi vodstvo vojnorevolucionarnega komiteja za jeseniško okrožje. Perko tudi navaja, da v času od njegove aretacije Marjan Kavalari ni bil v okrožnem komiteju, bil pa je Edi Giorgioni.

⁹ Ivan Križnar, Cankarjev ali Gorenjski bataljon do decembrske vstaje, Borec 1971, št. 10, str. 598.

¹⁰ Dare Jeršek, Komunistična partija, SKOJ in OF v jeseniškem okrožju. Med člani Okrožnega komiteja KPS Jesenice se večkrat omenja tudi Rudi Papež, ki pa je bil član kranjskega okrožnega komiteja KPS in zadolžen za zveze z Jesenicami.

¹¹ Dare Jeršek, Komunistična partija, SKOJ in OF v jeseniškem okrožju.

¹² Do začetka vojne je v Otočah, ki so teritorialno spadale v jeseniško okrožje delovala tudi partijska celica v tekstilni zadrugi, ki pa je takoj ob okupaciji prenehala z delom. Ker je vključevala nekdanje tekstilne delavce kranjskih tovarn in ker so se vključili v narodnoosvobodilno gibanje na kranjskem območju, jih upoštevam pri kranjskem okrožju.

¹³ Osnova za ugotavljanje števila celic in partijskega članstva je rekonstrukcija Dareta Jerška, ki pa je pomanjkljiva, saj za leto 1941 našteva tudi komuniste, ki so že prej zapustili Jesenice, poleg tega tudi ni razvidno, kdo je predvojni komunist in kdo je bil sprejet v partijo že po okupaciji. Zato je nujna konfrontacija

Številčno ne dosti šibkejša je bila partijska organizacija v kranjskem okrožju, ki je obsegalo širše območje Kranja, Tržiča in Škofje Loke. Močne partijske organizacije so delovale v dveh delavskih središčih, to je v Kranju in Trziču ter v njuni bližini.

V Kranju so bile partijske celice v tovarni Semperit, Jugobruna, Inteks, Jugočeška in Sirc ter celici stavbincev in obrtnikov. Poleg tega so bile partijske celice še v Senčurju, Stražišču in Naklem — Strahinju. Celice je vodil mestni komite KPS Kranj s sekretarjem Francem Vodopivcem, ki je opravljal to nalogo do maja 1941.¹⁵

V Trziču so bile poleg dveh uličnih celic še celice v Bombažni predilnici in tkalnici, na Bornovi žagi ter v tovarnah Peko in Jara, v njegovi okolici pa celice za Križe in Pristavo, pri Sv. Ani (Podljubelj), v Dupljah in na Golniku. Celice je povezoval mestni komite KPS Trzič s sekretarjem Jožetom Janežičem.¹⁶

V Škofji Loki je do okupacije delovala samo ena štiričlanska celica.¹⁷

V celotnem okrožju je bilo ob okupaciji 21 celic in približno 100 članov KPS, od tega 44 na območju Tržiča in 51 na območju Kranja.

Okrožni komite KPS za kranjsko okrožje, ki je kontinuirano deloval že od jeseni 1936, je v začetku leta 1941 vodil Rudi Papež, člani pa so bili: Ivan Tominc, Tine Teran, Stane Toplak, Anton Nartnik, dr. Joža Vilfan, Jože Janežič in Franc Vodopivec.¹⁸

Do prvih sprememb je prišlo že v maju. Takrat je postal okrožni sekretar Franc Vodopivec, Ivan Tominc in dr. Joža Vilfan pa sta bila aretirana. Do junija sta bila v okrožni komite vključena Tončka Mokorel in Janez Poljanec. V času ustanavljanja prvih partizanskih enot so med borce odšli tudi nekateri člani komiteja, kjer so prevzeli politične in vojaške dolžnosti. Jože Janežič je postal politkomisar Tržiške čete in nato Storžiškega bataljona in je na tej dolž-

rekonstrukcije s spominskimi zapisi. Nekaj važnejših, ki jih hrani ZACKZKS, fasc. 26; Podatki Janeza Mlakarja o članih KPS na Jesenicah, začetek leta 1941; Ignac Strlekar-Jože, Spomini; Ivan Bertoncelj, Organizacijsko stanje partijske organizacije okrožja Jesenice; Ivan Bertoncelj, Partijska organizacija na Dobravi pri Kropi; Lenart Petrač, Spomini; Posamezni podatki so še v zbornikih Jeklo in ljudje I (Jesenice 1964), II (1969), III (1975), IV (1979—1980) ter Gorenjska v borbi za svobodo I (Kranj 1959), II (1960), III (1960), IV (1961), V (1961); Vencelj Perko, ustni vir.

¹⁴ Franc Konobelj-Slovenko, Jeseniška dolina leta 1941, Jeklo in ljudje I, 1964, str. 368. Enako je navedeno v Dokumentih ljudske revolucije 1, str. 79, op. 8 ter v Narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem, Ljubljana 1978, str. 78. Vendar nikjer v spominskem gradivu ni zaslediti takih podatkov, pa tudi Perko zanika, da bi bilo okrožje v partijskem pogledu leta 1941 razdeljeno na rajone.

¹⁵ Ivka Križnar, Revolucionarno gibanje med vojnama v Kranju in okolici, Kranjski zbornik 1980, Kranj 1981; A IZDG, Dare Jeršek, Kranjsko okrožje v letu 1941 (Organizacijski razvoj Komunistične partije, SKOJ in OF); Koledar najvažnejših dogodkov ob 40. letnici KPJ na Gorenjskem, Kranj 1959.

¹⁶ A IZDG, Andrej Stegnar, Razvoj in delo Komunistične partije v Trziču in okolici; A IZDG, Andrej Stegnar, Poročilo o delovanju in organiziranosti KPS v Trziču in okolici za CK ZKS; Vladimir Peraič, Trzič v letu 1941, Tržiški vestnik, 5. 8. 1954, št. 15—16.

¹⁷ Sveto Kobal, Začetki ljudske vstaje v Škofji Loki, Loški razgledi I, Škofja Loka 1954, str. 8—10.

¹⁸ Ivka Križnar, Revolucionarno gibanje v Kranju in okolici, str. 32.

nosti 5. 8. 1941 padel, Stane Toplak je postal politkomisar Kranjske čete, Anton Nartnik komandir druge Kranjske čete, borca sta postala tudi Tine Teran in Tončka Mokorel, Rudi Papež pa je bil konec oktobra aretiran.¹⁹

Krajšo organizacijsko tradicijo je imelo kamniško okrožje, ki se je dokončno izoblikovalo šele konec leta 1940, ko je bil ustanovljen tudi okrožni komite KPS. Obsegalo je širše območje Kamnika in Domžal. Med gorenjskimi okrožji je bila partija tu številčno najšibkejša in je ob začetku vojne v 8 tovarniških in krajevnih celicah štela okrog 50 članov in 15 kandidatov. Celice so bile v Bonačevi tovarni na Količevem, v Remčevi tovarni v Duplici, v tovarni Titan v Kamniku, v tovarni Induplati Jarše, na terenu pa v Kamniku, Dobu — Prevojah, Radomljah in Trzinu, ki pa se je tesno povezovala tudi s partijsko organizacijo na Črnučah.²⁰

Okrožni komite KPS Kamnik so sestavljali Tone Šturm (sekretar), Alojz Bergant, Jakob Molek, Franc Poznik, Roman Potočnik in Stane Žerovnik.²¹ Ker je bilo na sestanku vojnorevolucionarnega komiteja za kamniško okrožje 25. julija 1941 v Volčjem potoku določeno, da postane Šturm politkomisar Kamniškega bataljona, je mesto sekretarja prevzel Roman Potočnik. Ob preosnovanju Kamniškega bataljona 17. avgusta 1941 je bil Potočnik imenovan za njegovega politkomisarja, Tone Šturm pa je ponovno postal sekretar okrožnega komiteja oziroma, kot so tedaj ta organ imenovali, operativnega komiteja. Že avgusta je komite prenehal z delom, ker so se njegovi člani in člani partije vključili v partizanske enote. Za politično delo v okrožju je bil sicer odgovoren tudi Tomo Brejc, ki pa je bil hkrati zadolžen za kranjsko okrožje, kjer je bil položaj po vstaji tudi kritičen.²²

Iz navedenega sledi, da je na Gorenjskem ob začetku vojne delovalo približno 42 celic z okoli 260 člani.²³

V drugi polovici leta 1941 je prišlo v partijskih organizacijah do precejšnjih sprememb zaradi odhodov članov KPS v ilegalo oziroma med partizane, nekateri so bili aretirani, nekateri pa so odšli v Ljubljansko pokrajino, vendar ta pojav na Gorenjskem ni zavzel takih razsežnosti kot na Štajerskem. Do konca tega leta se je v različne partizanske enote vključilo 176 gorenjskih komunistov in 19 kandidatov od skupno 1100 prvoborcev.²⁴ Na njihova mesta so prihajali novo sprejeti člani KPS. Medtem ko v kamniškem okrožju ni bilo obnavljanja partijske organizacije, so se v jeseniškem okrožju organizacije

¹⁹ Dare Jeršek, Kranjsko okrožje v letu 1941; Ivan Jan, Kokrški odred I, Ljubljana 1980, str. 75—78.

²⁰ Miroslav Stiplovšek, Razmah delavskega gibanja na domžalskem območju v drugi polovici tridesetih let in krepitev vloge partije v njem, Zbornik občine Domžale, Domžale 1979, str. 139, 140, 144, 146.

²¹ Miroslav Stiplovšek, Delavsko gibanje na domžalskem in kamniškem območju v letih 1934—1941, Mengeški zbornik II, I. snopič, Mengeš 1970, str. 51.

²² Miroslav Stiplovšek, Pregled razvoja NOB v Mengšu in okolici, Mengeški zbornik II, I. snopič, str. 77, 83, 87.

²³ To je precej večje število, kot se je do zdaj navajalo. Dokumenti ljudske revolucije, knjiga 1, str. 79 na primer navajajo, da je bilo v tem času na Gorenjskem le okoli 140 članov KPS.

²⁴ Ivan Križnar, Socialna in politična pripadnost borcev partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem v letu 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1966, št. 1—2, str. 316—327.

izpopolnjevale z novimi člani,²⁵ v kranjskem okrožju pa so se ustanovljale celo nove celice. Na območju Kranja so nastale celice v elektrarni Majdič, tovarni Heller, celica čevljarjev, železničarjev, tehnična celica in še ena celica v Stražišču.²⁶

Na škofjeloškem območju so poleti nastale nove celice v Škofji Loki, Poljanski in Selški dolini, kar je omogočilo, da so oktobra 1941 organizirali rajonski komite KPS Škofja Loka v okviru kranjskega okrožja s sekretarjem Maksom Krmeljem, ki je opravljal to dolžnost do aprila 1942, ko je postal politkomisar Poljanske čete in nato Poljanskega bataljona.²⁷

Za kranjsko območje takega partijskega foruma ni bilo več. Mestni komite KPS Kranj, ki sta ga od maja dalje vodila Andrej Brovč in Ludvik Vitez, od začetka oborožene vstaje ni deloval več, ker sta se Brovč in Vitez vključila v partizanske enote, dva člana pa sta bila aretirana.²⁸

Tudi tržiški mestni komite KPS je ob začetku oborožene vstaje prenehal delovati, vendar samo začasno. Ko je oktobra 1941 prišla v Trzič Mira Tomšič, so ustanovili nov mestni komite, ki ga je do smrti junija 1942 vodil Srečko Perhavec.²⁹

Ker je kranjski okrožni komite deloval poleti in jeseni v okrnjeni sestavi, so vanj pritegnili Lucijana Seljaka in Stanislava Bečana, nekako januarja 1942 pa še Janeza Urbanca in Borisa Ručigaja. Zaradi vse težjih razmer na terenu se je moral sekretar Vodopivec konec leta 1941 umakniti v strogo ilegalno in ni jasno, ali je še naprej opravljal nalogo sekretarja ali pa je začasno prevzel sekretarsko mesto Seljak. Iz rekonstrukcije partijske, frontne in skojevske organizacije, ki jo je napravil gestapo na osnovi izjav aretiranih pripadnikov narodnoosvobodilnega gibanja v prvih mesecih leta 1942, razberemo, da je bil sekretar Seljak. Vendar je treba pripomniti, da rekonstrukcija ni povsem zanesljiva niti glede sestave okrožnega komiteja. V njej je podatek, da je bil po 23. januarju 1942 okrožni sekretar Viktor Kejžar, kar ne drži, saj je ta delal v jeseniškem okrožju, danes pa prav tako ni mogoče ugotoviti, če sta bila člana komiteja tudi Franc Logar in Jože Resman, kot navaja rekonstrukcija. Za njiju je znano, da je prvi delal kot frontni aktivist, drugi pa je bil predviden kot tehnični vodja.³⁰

Hitre spremembe v okrožnem komiteju so bile posledica aretacij v začetku leta 1942. Januarja 1942 sta bila aretirana Janez Poljanec in Lucijan Seljak, februarja Janez Urbanc in Jože Resman, marca pa Franc Logar. Tako so v komiteju ostali le Vodopivec kot sekretar, Bečan, ki je padel že sredi aprila 1942, ter Ručigaj.³¹

²⁵ Dare Jeršek, Komunistična partija, SKOJ in OF v jeseniškem okrožju.

²⁶ Dare Jeršek, Kranjsko okrožje v letu 1941; Gorenjski muzej Kranj, Gestapovska rekonstrukcija organizacij narodnoosvobodilnega gibanja na prelomu 1941/1942.

²⁷ ZA CK ZKS, fasc. 28, Podatki o delu Partije in narodnoosvobodilnega gibanja na selško-poljansko-škofjeloškem področju do leta 1942.

²⁸ Ivan Jan, Kokrški odred I, str. 66.

²⁹ Isto, str. 116, 121.

³⁰ Gestapovska rekonstrukcija organizacij narodnoosvobodilnega gibanja na prelomu 1941/1942; Podatki Franca Benedika iz Gorenjskega muzeja v Kranju.

³¹ Dare Jeršek, Krajsko okrožje v letu 1941.

Aretacije številnih aktivistov KPS in OF so dobile velike razsežnosti, kar je vnašalo med ljudi strah in nezaupanje ter za precej časa zavrlo osvobodilno gibanje. V dobrih dveh mesecih je bilo na Gorenjskem aretiranih prek 300 ljudi, od tega v Kranju in njegovi okolici kar 236. Za kranjsko okrožje je bilo to gestapovsko uničevanje toliko hujše, ker je bilo odkritih in postreljenih kar nekaj zaporednih sestav okrožnega komiteja KPS. Okupatorjevo nasilje se običajno povezuje z imenom člana okrožnega komiteja KPS Kranj Janeza Urbanca-Kumerdaja, ki je bil aretiran 16. februarja 1942 in ki naj bi izdal celotno organizacijo, kar ni točno. Gestapovski vdor se je namreč pričel že decembra 1941 na Jesenicah, kjer so klonile tri kurirke pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko (Mimi in Darinka Močnik ter Cirila Kozjak). Od tu pa se je vdor razširil po ostali Gorenjski. Koliko pa je Kumerdaj spregovoril, bo težko dokazati, kajti jasno je, da so spregovorili tudi nekateri drugi aretirani.³²

Tudi za jeseniško okrožje so aretacije pomenile težko zarezo v partijskem delovanju. Gestapu je uspel vdor v okrožni komite KPS in je aretiral Mencingerja in Kavalarja. Tako široko zasnovanim aretacijam so se izognili le illegalsi, med njimi Kejžar in Preželj. Komite se žal ni pravočasno odločil za kolektivni odhod v ilegalo — partizane, poleg tega pa tudi ni računal, da nekateri ne bodo vzdržali gestapovskega pritiska.³³

Val aretacij ni šel tudi mimo pokrajinskega komiteja. 9. marca 1942 je bil v Trbojah pri Kranju aretiran njegov sekretar Tone Dolinšek-Metod. Da je bilo stanje še težje, je moral v sredini naslednjega meseca na Primorsko Tomo Brejc, kjer je prevzel mesto sekretarja tamkajšnjega pokrajinskega komiteja KPS, konec maja 1942 pa je odšla v Ljubljano še Mira Tomšič.³⁴

Po Dolinškovi aretaciji je bil imenovan za novega sekretarja Lojze Kebe-Štefan (kasneje Viktor), ki pa se je zaradi stalnih vdorov gestapa v organizacije OF in KPS zadrževal v glavnem pri partizanskih enotah. Sicer je bil tudi politični komisar prve grupe odredov.³⁵ Po zgoraj omenjenih spremembah na Gorenjskem nekaj časa ni bilo pokrajinskega komiteja, ampak samo njegov sekretar, dokler niso sprejeli julija 1942 vanj Viktorja Kejžarja in Franca Vodopivca. Delo so si razdelili tako, da so Kejžarja zadolžili za jeseniško okrožje, Vodopivca pa za kranjsko in kamniško.³⁶

Leto 1942 je tako postajalo tudi za narodnoosvobodilno gibanje na Gorenjskem najtežje leto. Partijske in frontne organizacije so bile večinoma razbite, gorenjsko partizanstvo pa je v tem letu doživljalo težke preizkušnje (daljša okupatorjeva ofenzivna dejavnost po dražgoški bitki, v kateri je med drugim padel 27. marca 1942 član centralnega komiteja KPS Stane Žagar; okupator-

³² Ivan Jan, Kokrški odred I, str. 160—173; Dokumenti ljudske revolucije, knjiga I, dok. št. 51.

³³ Dare Jeršek, Komunistična partija, SKOJ in OF v jeseniškem okrožju.

³⁴ Iz spominov Toneta Dolinška-Metoda, TV-15, 13. 1. 1972, št. 3; Tone Ferenc, Kratek pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem Primorju od decembra 1942 do septembra 1943, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1960, št. 1, str. 105; Mira Svetina-Vlasta, V okupirani Ljubljani, Spomini na partizanska leta, knjiga 1, Ljubljana 1974, str. 152.

³⁵ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, str. 329, op. 47.

³⁶ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 2, dok. št. 120.

jeva ofenziva poleti in jeseni istega leta, ki je terjala žrtve tudi v političnem in vojaškem vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja). Civilno prebivalstvo pa je bilo pod vtisom hudega okupatorjevega nasilja. Zato se je narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem leta 1942 razvijal veliko počasneje, kot je predvidevalo osrednje slovensko vodstvo glede na že pred vojno izpričano revolucionarno zavest gorenjskega delavstva.³⁷

Pokrajinski komite KPS je pomanjkanje vodilnih kadrov skušal reševati s premeščanjem razpoložljivih kadrov na nove dolžnosti ter angažiranjem partizanskih enot za politično delo na terenu, vendar je bilo to vprašanje v najnujnejši obliki rešeno šele proti koncu leta 1942 ob pomoči centralnega komiteja KPS in pritegovanju kadrov iz partizanskih enot.

Tako so poslali januarja 1942 Ignaca Strlekarja iz jeseniškega v kamniško okrožje kot inštruktorja pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. Tu sta pričela že decembra 1941 s političnim delom Tomo Brejc in Mira Tomšič. Vendar je Strlekar v letu 1942 kot okrožni sekretar ob pomoči Kamniškega bataljona v glavnem organiziral odbore OF. Istočasno je opravljal tudi funkcijo partijskega sekretarja v Kamniškem bataljonu. Proti koncu leta so mu bili iz tega bataljona dodeljeni v pomoč tako imenovani terenski partizani. Po tragediji bataljona 24. decembra 1942 na Kostanjski planini je odšel Strlekar na litijsko območje in kamniško okrožje je potem za krajši čas ostalo brez sekretarja.³⁸

V kranjskem okrožju sta kot člana okrožnega komiteja KPS delovala Franc Vodopivec in Boris Ručigaj, ki pa sta v času splošne ofenzivnosti okupatorja padla 13. julija 1942. Tako je organizirana politična dejavnost na terenu začasno prenehala. Kolikor je bilo političnega dela, so ga opravljali borci iz partizanskih enot. Od septembra 1942 pa je iz partizanskih enot odhajalo vse več borcev na terensko politično delo. Ta mesec so prišli v kranjsko okrožje prvi trije in so sestavljali okrožni komite KPS. To so bili Anton Nartnik-Črnivec (sekretar), Ivan Bertoncelj-Johan in Janko Pucelj-Ciril.³⁹

Tudi delo močno okrnjenega jeseniškega okrožnega komiteja KPS, v katerem sta bila Kejžar in Preželj, je bilo usmerjeno predvsem v obnavljanje razbitih zvez, postavljanje novih zaupnikov OF ter politično delo med borci Cankarjevega bataljona, ki so bili v veliki meri sprejeti v partijo. Težje pa je bilo povečati partijsko članstvo v dolini. Po aretacijah pozimi 1941/1942 so na primer na Jesenicah ostali le še 3 člani in 2 kandidata KPS.⁴⁰

Ker je bil Kejžar julija pritegnjen v pokrajinski komite KPS, je postal sekretar okrožnega komiteja Karel Preželj, člana pa Viktor Stražičar in Ivan Krivic, do jeseni pa so bili vanj pritegnjeni novi aktivisti — Franc Beniger, Janez Šmid in Ivan Gašperin.⁴¹

³⁷ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, str. 212—214, 243—247, 355—368.

³⁸ Miroslav Stiplovšek, Kamniško okrožje v NOB, Domžale 1975, str. 41, 45.

³⁹ Ivan Jan, Kokrški odred I, str. 260; Ivan Jan, Kokrški odred II, Ljubljana 1980, str. 24.

⁴⁰ Franc Konobelj-Slovenko, Jeseniška četa in Cankarjev bataljon v letu 1942, Jeklo in ljudje IV, str. 348.

⁴¹ Franc Benedik, Pokrajinski komite KPS in celotni pokrajinski aktiv OF za Gorenjsko, Domicili v slovenskih občinah, str. 187.

Vse leto 1942 je bila partija na terenu številčno šibka in ni mogla doseči števila iz konca prejšnjega leta, ko je po poročilu centralnega komiteja KPS centralnemu komiteju KPJ iz srede decembra 1941 štela na terenu 127 članov, v partizanskih enotah pa 31.⁴² Naslednje oprijemljive podatke imamo iz julija 1942, ko je bilo po poročilu sekretarja Kebeta centralnemu komiteju KPS naslednje stanje: v jeseniškem okrožju sta bili dve celici na Hrušici s 7 člani, na Jesenicah in Javorniku pa so bili 3 člani in 2 kandidata, ki še niso bili povezani v celico. V kranjskem okrožju so bili 4 člani v Šenčurju, od katerih je bil samo eden aktiven, v Dupljah sta bila 2 člana in 2 kandidata, v Goričah 1 kandidat, na Veternem 1 član, v Trziču 1 član, 2 člana pri Sv. Ani, verjetno je bil kak posameznik še v Kranju, vendar so bile zveze z mestom daljši čas pretrgane, 4 člani so bili še v Škofji Loki, od katerih dva nista delala, z dvema pa ni bilo mogoče dobiti zveze, ter še eden v Poljanski dolini. Zveze ni bilo tudi s kamniškim okrožjem. Večje je bilo v tem času število partijcev v partizanskih enotah. Gorenjski odred je štel 21 članov in 7 kandidatov, Koroški odred 25 članov in 2 kandidata ter Poljanski bataljon 16 članov.⁴³ Torej je bilo julija 1942 na Gorenjskem na terenu in v vojski najmanj 87 članov in 14 kandidatov.

Do julija je gorenjskemu partijskemu vodstvu delno že uspelo povezovati obstoječe člane na terenu in postavljenih je bilo nekaj kandidatov. Nadaljnjo številčno rast in organizacijsko utrjevanje pa je zelo zavirala okupatorjeva ofenzivnost v drugi polovici leta 1942, ki je med drugim ostro posegla v sam pokrajinski komite. Že 13. julija je padel Franc Vodopivec-Ciril, vendar Kebe ni imel primernega človeka, ki bi ga nadomestil.⁴⁴ Ko je padel 28. avgusta še Viktor Kejžar-Peter, je Kebe ostal sam. Zato je sklenil v pokrajinski komite pritegniti Viktorja Stražišarja, o čemer je obvestil vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja 21. septembra ter hkrati prosil za pomoč v kadrih. V istem pismu je poročal, da se je partijsko članstvo v vojski dvignilo na 86 članov in 16 kandidatov, medtem ko na terenu ni bilo sprememb.⁴⁵

Problema pomanjkanja vodilnih kadrov se je zavedal tudi centralni komite KPS, zato je na Gorenjsko poslal Oskarja Šavlija in Jožeta Slugo. Prvi se je pred kratkim vrnil iz Srbije, Sluga pa je bil v Dolomitskem odredu. Kardelj je v imenu centralnega komiteja KPS pisal 14. oktobra Kebetu ter mu naročil, naj v pokrajinsko partijsko vodstvo vključi Šavlija in Slugo ter še kakšnega domačina. Hkrati ga je obvestil, da se odslej pokrajinsko partijsko vodstvo imenuje »Pokrajinski sekretariat za Gorenjsko«,⁴⁶ to je enako kot na Štajerskem, ime pa kaže začasni karakter tega foruma. Kebe je še naprej opravljal nalogi sekretarja pokrajinskega sekretariata KPS za Gorenjsko in politkomisarja v štabu I. grupe odredov. Dobil je namestnika politkomisarja Staneta Bizjaka-Kostja.⁴⁷ Do oblikovanja sekretariata v tej sestavi ni prišlo zaradi pre zgodnje Kebetove smrti.

⁴² Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, dok. št. 103.

⁴³ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 2, dok. št. 120.

⁴⁴ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 17.

⁴⁵ Jesen 1942, dok. št. 6.

⁴⁶ Ta naziv so uporabljali kratek čas in še takrat ga niso uporabljali dosledno.

⁴⁷ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 148.

V istem pismu je Kardelj naročil: »Prizadevajte si, da v vsako okrožje postavite kakega domačina kot poverjenika, če ne morete vzpostaviti celih OK in RK. Toda uporno delajte na tem, da ustvarite vsaj najosnovnejši zarodek partijske organizacije na celem terenu, četudi bodo ti ljudje v začetku bolj pasivni. (...) Saj vam gotovo ni treba razlagati, da je osnovni vzrok velikih težkoč, ki jih imate s partizanskim gibanjem, prav v tem, ker nimamo na Gorenjskem dovolj močne partijske organizacije na terenu, ki bi mogla organizirati pomoč ljudstva na terenu za naše partizanske čete.«

Ko je Kebe za posledicami ran ob hajki na Jelovici 20. oktobra 1942 umrl, sta začasno opravljala nalogo pokrajinskega sekretariata člana štaba I. grupe odredov Stane Kersnik-Stane Jelovčan in Vinko Hafner-Pavle Ravnik.⁴⁸

Kdaj je bilo vprašanje pokrajinskega komiteja dokončno rešeno, ni čisto jasno, kajti do januarja 1943 je bilo nekaj različnih predlogov, kdo naj bo njegov član in kdo sekretar.

Tako je 1. novembra predlagal Leskošek Kardelju, naj pokrajinski komite sestavljajo Jože Sluga, Oskar Šavli, Viktor Stopar in Martin Kos.⁴⁹ Isti dan je štab I. grupe odredov poročal centralnemu komiteju KPS, da ga je Kebe še pred smrtjo seznanil, da sta člana pokrajinskega komiteja Viktor Stražičar in Maks Krmelj (to je bilo v skladu s priporočilom Kardelja z dne 14. oktobra, naj Kebe v pokrajinski sekretariat vključi še kakšnega domačina, ker sta bila Sluga in Šavli poslana iz Ljubljanske pokrajine in nista najbolj poznala razmer na Gorenjskem) ter še dva kandidata. Hkrati je poudaril, da je potrebna »takojšnja ureditev vprašanja Štefanovega naslednika. Vendar je nujno, da imenujete poleg politkomisarja tudi nekoga, ki bi odgovarjal kot sekretar PK zgolj za politično delo. Nemogoče je namreč, da bi mogel on sam urejevati tako vojaške kot politične zadeve in še zlasti v zadevah KP in OF na terenu.«⁵⁰

5. novembra je Kardelj pisal Francu Leskošku in Ivanu Mačku pismo, v katerem je skupaj z Miro Tomšič predlagal glede pokrajinskega komiteja naslednje: sekretar Jože Sluga, člani pa Oskar Šavli, Maks Krmelj, Vinko Hafner in še eden ter navedel nekaj predlogov (Viktor Kejžar, Stane Kersnik, Ignac Strlekar in Jakob Molek).⁵¹

Ko je prišel Boris Kidrič konec novembra 1942 na Gorenjsko, da bi pospešil mobilizacijo za partizanske enote in njihovo večjo ofenzivnost, naj bi postavil za začasnega sekretarja Maksa Krmelja-Matijo. Ko je pisal Krmelj 17. decembra 1942 Kardelju pismo, v katerem je poročal o določenih težavah in neuskkljenem delovanju pokrajinskega komiteja, je govoril o sebi kot o članu pokrajinskega komiteja, čeprav je bilo po drugi strani jasno, da mu je Kidrič poveril posebno odgovorne naloge.⁵²

Kidričevemu obisku je sledilo pismo centralnega komiteja, ki je med drugim naročal: »Utrjevati in širiti partijo, preizkušene kandidate sprejemati v partijo, odpreti vrata dobrim partizanskim borcem in aktivistom OF ter

⁴⁸ Jesen 1942, dok. št. 24 in 62.

⁴⁹ Jesen 1942, dok. št. 61.

⁵⁰ Jesen 1942, dok. št. 62.

⁵¹ Jesen 1942, dok. št. 79.

⁵² Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 178.

stremeti, da se partijska organizacijska mreža razširi po vsej Gorenjski.«⁵³

Šele s smernicami Kardelja 20. januarja 1943 gorenjskemu partijskemu vodstvu je postal Krmelj dokončno sekretar pokrajinskega komiteja. V njih je med drugim rečeno: »Tov. Matija postavljamo s tem na mesto sekretarja PK za Gorenjsko, na katerem je doslej bil tov. Lenart. To spremembo je CK sklenil, še preden so se izvršili zadnji dogodki (mišljena je smrt Franca Ravbarja in Staneta Starca, op. p.) in bo torej ostala trajna. Ta ukrep je CK napravil zaradi tega, ker tov. Matija najboljše pozna razmere na Gorenjskem in ker je tudi po svojem položaju dejansko središče pokrajinskega organizacijskega dela na Gorenjskem.« Istočasno je Kardelj potrdil predlog Viktorja Stoparja, ki se je od novembra 1942 mudil na Gorenjskem, da se v pokrajinski komite kooptira še Karla Prežlja.⁵⁴

Po obojestranskih predlogih je bil končno sestavljen komite: Maks Krmelj-Matija kot sekretar, člani pa so bili Jože Sluga-Lenart, Oskar Šavli-Jakob, Vinko Hafner-Pavle, Stane Bizjak-Kostja in Karel Preželj-Stanko, ki je že 8. aprila 1943 padel. Potem do jeseni 1943 v pokrajinskem komiteju ni bilo več sprememb.⁵⁵

V drugi polovici leta 1942 se partija številčno sicer ni bistveno okrepila, uspela pa je ohraniti povezanost obstoječega članstva in partijo organizacijsko celo utrjevati. Tako je bilo septembra zasnovano novo — škofjeloško okrožje, ki je obsegalo območje prejšnjega rajona Škofje Loke, kateremu so priključili še jugozahodni predel ob nemško-italijanski meji z večjimi kraji, kot so Medvode, Smlednik, Šmartno in Šentvid. Takrat je kranjski okrožni sekretar Anton Nartnik določil iz Loške in Poljanske čete nekaj borcev za politično delo na terenu in naslednji mesec ustanovil okrožni komite KPS Škofja Loka v sestavi: Maks Krmelj-Matija kot sekretar in Avgust Barle-Radovan (kasneje Ambrož), Adolf Sluga-Tratomir ter Tone Peternel-Igor kot člani. Istočasno so okrožje razdelili na pet rajonov: Smlednik, Medvode, Škofja Loka, Poljane in Selca ter določili sekretarje. Sekretar rajona Smlednik je postal Janez Kalan-Kosec, rajona Medvode Avgust Barle, rajona Škofja Loka Adolf Sluga, rajona Poljane Tone Peternel, rajona Selca pa Janez Kmet-Mirko. Vsi so bili komunisti, samo Janezu Kmetu je bil partijski staž trenutno prekinjen.⁵⁶

Vendar Krmelj še niti ni začel dobro opravljati svoje naloge, ko so ga imenovali na novo dolžnost v pokrajinski komite. Delo sekretarja je za njim opravljal nekaj časa Adolf Sluga, nato pa do aprila 1943 Jože Kavčič-Jernač, do tedaj politični delavec v rajonu Škofja Loka in po odstranitvi Sluge (zaradi povezave z gestapom) tudi tamkajšnji rajonski sekretar.⁵⁷

Da je škofjeloško okrožje obstajalo že od jeseni 1942, potrjujeta tudi pismi Antona Nartnika in Lojzeta Kebeta. To je potrebno omeniti zaradi tega, ker nekateri kasnejši dokumenti navajajo, da je bilo okrožje ustanovljeno kasneje.

⁵³ Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 4, dok. št. 112.

⁵⁴ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, dok. št. 75.

⁵⁵ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 6, dok. št. 70; Maks Krmelj, ustni vir.

⁵⁶ Tone Peternel-Igor, Partizanstvo na Gorenjskem — žarek upanja v Evropi, Tribuna, glasilo SZDL občine Ljubljana-Šiška, junij 1981, št. 10.

⁵⁷ Isto; Tone Peternel, ustni vir.

Tako govori Krmelj v poročilu z dne 17. decembra 1942 Kardelju le o kranjskem, jeseniškem in kamniškem okrožju ter o rajonu Škofja Loka kot sestavnem delu kranjskega okrožja.⁵⁸ Iz pisma Vinka Hafnerja 8. februarja 1943 pokrajinskemu komiteju pa bi lahko sklepali, da je bil okrožni komite KPS Škofja Loka ustanovljen šele v začetku leta 1943, saj med drugim pravi, da je zvedel, »da ste (pokrajinski komite, op. p.) sedaj postavili tudi škofjeloški OK«.⁵⁹

Kebe je v pismu iz 6. oktobra 1942 naročil Maksu Krmelju, naj v sporazumu z Antonom Nartnikom določi tovariša za terensko delo v Poljanski dolini ter ga obvestil, da je za delo v Škofji Loki določen Avgust Barle, za Selško dolino Janez Kmet, za Medvode z okolico pa Janez Kalan. Hkrati je določil, da »to naj bi bil okrožni komite (začasni, ker bomo formirali za Medvode, Št. Vid-Crnuče novi rajonski komite)«. ⁶⁰ Čeprav Kebe tega neposredno ni omenjal, pa je bilo iz vsebine pisma jasno, da lahko položaj Krmelja razumemo kot položaj sekretarja okrožja, ki pa bo posle v celoti prevzel po ozdravitvi.

Tudi Anton Nartnik je konec oktobra ali začetek novembra (pismo ni datirano) sporočil Krmelju, da so postavili okrožni komite, v katerega so bili poleg Krmelja imenovani Adolf Sluga, Avgust Barle in Tone Peternel, zadnji trije dobijo nadaljnja navodila za delo pri Krmelju, kar ponovno potrjuje, da je bil prvotno Krmelj določen za okrožnega sekretarja.⁶¹

Številčno stanje partije na Gorenjskem ob koncu leta 1942 je razvidno iz poročila organizacijskega sekretarja centralnega komiteja KPS 14. decembra 1942 centralnemu komiteju KPJ. Takrat je bilo v jeseniškem okrožju okoli 30 članov, v kranjskem (tu je mišljeno tudi škofjeloško območje) 25 članov, v kamniškem 15 članov in v vojski 50 članov, skupno torej okoli 120 članov.⁶² Poleg tega je bilo v jeseniškem in kranjskem okrožju okoli 80 kandidatov partije.⁶³

Z organizacijsko utrditvijo partije in povečanjem števila partijskih aktivistov na terenu v zimskih mesecih 1942—1943 pa so bili izpolnjeni pogoji za nadaljnjo številčno rast partije in njeno organizacijsko utrjevanje, to je ustanavljanje novih celic, predvsem pa rajonskih komitejev. Poudariti je treba, da so bile manjše organizacijske enote eden pomembnih pogojev za načrtno širjenje mreže organizacij KPS.

Tako je bil aprila 1943 ustanovljen rajonski komite KPS za Poljansko dolino s sekretarjem Milanom Žakljem-Žirovnikom, za njim, vendar še v pomladanskih mesecih, pa še rajonski komite KPS Medvode s sekretarjem Avgustom Barletom, za Smednik s sekretarjem Janezom Kalanom, za Škofjo Loko s sekretarjem Jožetom Kavčičem (ki ga je spomladi začasno zamenjal Drago Vrničar-Fedja) ter za Selce s sekretarjem Janezom Kmetom.⁶⁴ V tem času

⁵⁸ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 177.

⁵⁹ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, dok. št. 137.

⁶⁰ A IZDG, fasc. 660.

⁶¹ Za CK ZKS, dok. št. 556.

⁶² Jesen 1942, dok. št. 209.

⁶³ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 177.

⁶⁴ Tone Peternel, Partizanstvo na Gorenjskem — žarek upanja v Evropi;

Svetko Kobal-Florjan, Miloš Zihlerl — umetnik, humanist in borec, Loški razgledi 1981, letnik 28.

so rajoni dobili tudi svoje številke: poljanski 1, selški 2, škofjeloški 3, medvoški 4 in smledniški 5.⁶⁵

Aprila 1943 je bil reorganiziran in dopolnjen tudi okrožni komite KPS Škofja Loka. Sekretar je postal Tone Peternel, člani pa Milan Žakelj, Jože Kavčič, Avgust Barle in Janez Kalan, naknadno pa je bil vanj kooptiran še Janez Kmet. Vsi, razen Peternela, so bili torej hkrati rajonski sekretarji in člani okrožnega komiteja. Peternel je bil sekretar do 20. julija 1943, ko je odšel v jeseniško okrožje, in ga je nasledil Avgust Barle, Jože Kavčič pa je avgusta odšel v kamniško okrožje. Sestava okrožnega komiteja se potem do septembra ni več spreminjala, takrat pa je bila vanj vključena Ivanka Jenko-Urška.⁶⁶

Spremembe v okrožnem komiteju so za seboj potegnile tudi določene spremembe v rajonskih komitejih. Ko je postal Barle okrožni sekretar, ga je v medvoškem rajonu zamenjal Franc Kalan-Evstahij, Kavčiča pa je 5. avgusta nasledil Tine Kalan-Dolinski.⁶⁷

Nekoliko težje je šlo v kranjskem okrožju, kjer ni bilo niti jasno, kakšen teritorij naj obsega. Zato je Vinco Hafner v pismu Kardelju z dne 30. decembra 1942 zahteval, da se morajo meje med posameznimi okrožji točno določiti. Tako na primer ni bilo jasno, v katero okrožje naj kot član okrožnega komiteja spada Ivan Bertoncej-Johan, ki je deloval v okolici Radovljice. Ker je decembra 1942 padel član okrožnega komiteja KPS Kranj Janez Pucelj-Ciril, ki je delal na terenu med Podbrezjami in Cerkljami, je Hafner zahteval, naj pride v kranjsko okrožje Jože Sluga in določi iz Kokrškega odreda »vsaj dva primerna človeka« za okrožni komite.⁶⁸

Začetek decembra 1942 je bilo kranjsko okrožje razdeljeno na štiri rajone, okrožje pa je vodil štiričlanski komite.⁶⁹ Kot rajoni so verjetno mišljena tista območja, v katerih so delovali posamezni člani okrožnega komiteja. Znano je, da je Bertoncej delal na radovljiškem sektorju, Pucelj med Podbrezjami in Cerkljami, sekretar Nartnik in Benjamin Anderwald-Benko pa na desni strani Save.

Nartnik je v poročilu 20. decembra 1942 zapisal, da delo v okrožju počasi napreduje, da pa je uspel sprejeti nekaj novih kandidatov za partijo. Iz poročila je razvidno, da so obstajale težave v povezovanju sekretarja s terenskimi delavci in v izvajanju partijske linije. Sekretar ni zmožal vzdrževati stalne zveze s terenskimi delavci in kontrolirati njihovega dela, kar ni bilo nepomembno, saj so bili le-ti po stažu v glavnem mladi partijci in so posvečali glavno pozornost izgradnji OF, manj pa partije.⁷⁰

Kako se je razvijala partijska organizacija v prvi polovici leta 1943, ni podatkov. Očitno zveze med okrožnim vodstvom in rajoni še v maju niso potekale tako, kot bi želeli, o čemer priča med drugim navodilo okrožnega komiteja KPS Kranj z 20. maja 1943 rajonskim sekretarjem, ki naj bi omogočilo točno in redno poročanje. Okrožnica je tudi opozorila, da bo v kratkem skli-

⁶⁵ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 6, dok. št. 117.

⁶⁶ Tone Peternel, Partizanstvo na Gorenjskem — žarek upanja v Evropi.

⁶⁷ Tone Peternel, ustni vir.

⁶⁸ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 210.

⁶⁹ Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 4, dok. št. 114.

⁷⁰ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 186.

cana okrožna konferenca terenskih delavcev.⁷¹ Še isti mesec je dal okrožni sekretar tudi navodila rajonskim sekretarjem KP in terenskim delavcem o načinu organiziranja partijske organizacije in njenih trenutnih nalogah.⁷² Navodila med drugim kažejo na težave, ko ni bilo niti za pomembnejše partijske delavce na voljo že usposobljenih članov, ampak je bilo potrebno ta kader šele izgrajevati.

Pomembno prelomnico v delovanju partije kranjskega okrožja pomeni okrožna konferenca 2. in 3. junija 1943. Iz zapisnika konference je razvidno, da je bilo okrožje v tem času razdeljeno na šest rajonov, ki so jih vodili rajonski sekretarji: rajon mesto Kranj in bližnja okolica — sekretar Benjamin Anderwald-Benko, rajon Tržič — sekretar Vladimir Peraić-Tarzan (kasneje Planin), rajon Stražišče, Besnica, Bitnje — sekretar Pavle Kavčič-Miha, rajon Šenčur — sekretar Jože Stružnik-Mejač, rajon Jelovica — sekretar Ivan Bertoncej-Drnovc, rajon Zaboršt — sekretar Lojze Zupan.

Na konferenci so reorganizirali okrožje. Razdelili so ga na devet rajonov ter postavili začasne sekretarje. Rajone so označili s številkami: rajon I (Kranj z okolico) — Benjamin Anderwald; rajon II (Stražišče) — Pavle Kavčič; rajon III (Kropa) — Ivan Bertoncej; rajon IV (Šenčur) — Jože Stružnik; rajon V (Naklo) — Ivo Slavec-Borovc; rajon VI (Podbrezje) — Lojze Zupan; rajon VII (Tržič) — Vladimir Peraić in Branko Djordjević-Jure; rajon VIII (Brezje) — Ivan Bertoncej; rajon IX (Jezerško) — Anton Nartnik in Benjamin Anderwald.

Iz poročil rajonskih sekretarjev je razvidno, da je delovalo v okrožju v tem času 42 odborov OF, 4 odbori SPŽZ, 8 odborov ZSM, 18 odborov ZSM v tovarnah, 20 odborov povezanih delavcev po tovarnah in 2 desetini NZ, o partiji pa ni podatkov.

Na konferenci so sprejeli naslednje naloge: rajonski sekretarji naj čimprej razdelijo rajone na občine in postavijo občinske sekretarje partije, določijo naj desetarje NZ, izvajajo mobilizacijo za partizansko vojsko, posvetiti morajo večjo skrb organizaciji žensk in mladine, odborom OF (na Gorenjskem so jih imenovali narodnoosvobodilne odbore) in drugim organizacijam morajo dajati konkretna navodila za delo in nadzorovati njihovo delo. Sekretarji so dolžni pošiljati redna tedenska poročila.⁷³

V naslednjih mesecih je potem prišlo do izmenjave nekaterih rajonskih sekretarjev. Tako je že v začetku junija 1943 Lojze Podobnik-Švejk zamenjal Vladimirja Peraića, dotedanjega sekretarja v rajonu Tržič,⁷⁴ v začetku naslednjega meseca pa je postal Bogdan Javor-Pero rajonski sekretar v rajonu Kropa.⁷⁵

V času od 1. do 3. avgusta 1943 je bila druga okrožna partijska konferenca. Ker so bili na konferenci navzoči le štirje rajonski sekretarji partije, nam zapisnik ne daje celovite podobe okrožja, vendar kaže, da se je močno poživilo delo partije in OF.

⁷¹ ZA CK ZKS, dok. št. 2307.

⁷² A IZDG, fasc. 672.

⁷³ A IZDG, fasc. 672; Janez Kopač, Razvoj Partije in Osvobodilne fronte v okrožju Kranj 1941—1945, Kranjski zbornik 1980, str. 53, 54.

⁷⁴ A IZDG, fasc. 672, Navodilo Antona Nartnika 3. 7. 1943 Alojzu Podobniku.

⁷⁵ A. IZDG, fas. 672, Navodilo OK KPS Kranj 6. 7. 1943 Bogdanu Javorju-Peru.

Na konferenci so ponovno reorganizirali rajone. Rajon VI (Podbrezje) so ukinili in ga razdelili med rajona VIII (Brezje) in VII (Tržič). Ukinili so tudi rajon IX (Jezersko) in ga priključili rajonu V (Naklo). Po tej reorganizaciji je bilo v okrožju sedem rajonov in se do spomladi 1944 niso več spreminjali.

Sekretarji posameznih rajonov so bili: rajon I (Kranj) — Benjamin Anderwald, rajon II (Stražišče) — Pavle Kavčič, rajon III (Kropa) — Bogdan Javor, rajon IV (Šenčur) — Jože Stružnik, rajon V (Naklo) — Ivan Slavec, rajon VI (Brezje) — Anton Pezdir-Vojtek (dokler ni prišel s terena, ga je nadomeščal Ivan Bertoncelj), rajon VII (Tržič) — Lojze Podobnik.⁷⁶

18. avgusta 1942 sta bila zamenjana dva rajonska sekretarja. Ivo Slavec, ki si je zaradi konspiracije nadel novo ilegalno ime Jokl, je postal rajonski sekretar v rajonu Kranj, dotedanji sekretar Benjamin Anderwald pa je postal član izvršnega komiteja okrožnega komiteja KPS Kranj. Okrožni sekretar Anton Nartnik je namreč menil, da je zaradi velikega obsega okrožja potrebno postaviti pri okrožnem komiteju izvršni komite okrožnega komiteja.⁷⁷ Njegova člana sta bila še Ivan Bertoncelj in Nartnik, širši komite pa so sestavljali Pavle Kavčič-Miha, Stane Konstantin-Borut, Ivo Slavec-Borovc.⁷⁸ V rajonu Naklo je postal rajonski sekretar dotedanji terenski delavec Franc Šiška-Crt.⁷⁹ V začetku septembra 1943 je postal sekretar partije v rajonu Kropa Vinko Šmitek-Zmago namesto Bogdana Javorja, ki je postal sekretar rajonskega odbora OF.⁸⁰ V tem času je bil postavljen za partijskega sekretarja Tržič Pavle Kavčič, katerega je v rajonu Stražišče nadomestil Mirko Pavlin-Sloven,⁸¹ v šenčurškem rajonu pa je sekretarsko dolžnost prevzel Tone Hafner-Robnik.⁸²

V začetku septembra 1943 so Okrožni komite KPS Kranj sestavljali: Anton Nartnik-Črnic, Stane Konstantin-Borut, Ivo Slavec-Jokl, Pavle Kavčič-Miha in Ivan Bertoncelj-Johan-Drnovc.⁸³ V tem mesecu je bilo v okrožju že 165 članov in 88 kandidatov partije.⁸⁴

Precejšnje težave so bile v prvi polovici leta 1943 tudi v kamniškem okrožju. Sredi februarja 1943 je Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko imenoval za okrožnega sekretarja Viktorja Stražišarja-Silvestra. Stražišar je okrožje razdelil na štiri rajone in nameraval osnovati okrožne in rajonske forume KPS in OF. Postavil je že en rajonski komite,⁸⁵ toda nadaljnje organiziranje terena je začasno presekala Stražišarjeva smrt 18. aprila 1943. Problem okrožnega

⁷⁶ A IZDG, fasc. 672; Janez Kopač, Razvoj Partije in Osvobodilne fronte v okrožju Kranj 1941—1945, str. 55.

⁷⁷ A IZDG, fasc. 672, Poročilo OK KPS Kranj 18. 8. 1943; A IZDG, fasc. 660, Poročilo Anderwalda 19. 8. 43 pokrajinskemu komiteju.

⁷⁸ A IZDG, fasc. 672: Poročilo o izrednem sestanku OK KPS Kranj 3. julija 1943 pokrajinskemu komiteju; Poročilo OK KPS Kranj pokrajinskemu komiteju 24. 8. 1943.

⁷⁹ A IZDG, fasc. 672, Pismo Antona Nartnika Francu Šiški 2. 9. 1943.

⁸⁰ A IZDG, fasc. 672, Pismo Antona Nartnika Vinku Šmitku 7. 9. 1943.

⁸¹ A IZDG, fasc. 672, Pismo pokrajinskega komiteja Antonu Nartniku 7. 9. 1943.

⁸² Janez Kopač, Razvoj Partije in Osvobodilne fronte v okrožju Kranj, str. 56.

⁸³ A IZDG, fasc. 672, Pismo pokrajinskega komiteja Antonu Nartniku 7. 9. 1943.

⁸⁴ A IZDG, fasc. 672, Poročilo OK KPS Kranj pokrajinskemu komiteju 22. 9. 1943.

⁸⁵ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 6, dok. št. 8. Sekretar rajonskega komiteja je bil verjetno Franc Zupančič, ki je delal v Zasavju.

sekretarja je ponovno reševal pokrajinski komite KPS za Gorenjsko, ki je vodstveno vlogo v okrožju zaupal maja 1943 Francu Zupančiču-Marjanu. Ta je dobil v Kamniškem bataljonu 15 borcev za politično delo na terenu in organiziral zanje v prvi polovici julija politični seminar, nato pa jih poslal na delo v pet rajonov, na katere je bilo kamniško okrožje takrat na novo razdeljeno. Ti kadrovski in organizacijski ukrepi so v nadaljnjem razvoju omogočili načrtno širjenje mreže KPS. Julija je bil Zupančič imenovan za okrožnega sekretarja. Takrat je bil osnovan tudi okrožni komite KPS Kamnik, ki so ga sestavljali poleg sekretarja Zupančiča še Slavko Dobovšek, Stane Bregar in Franc Kavčič-Veljko, ki je odgovarjal za SKOJ. Naslednji mesec sta postala člana komiteja še Jože Kavčič-Jernač, ki je prišel iz škofjeloškega okrožja, in Milan Janežič-Milan.⁸⁶

17. julija 1943 je okrožni sekretar razdelil okrožje na zasavski (I), domžalski (II), tuhinjski (III), cerkljanski (IV) in kamniški (V) rajon. Nadaljnji razvoj je terjal ustanovitev še dveh rajonov in s tem zmanjšanje večjih rajonov. Tako je bil 26. avgusta 1943 ustanovljen mengeški, 20. oktobra pa še lukovski rajon.⁸⁷

Prvi sekretar zasavskega rajona je bil Pavle Ulčar, 8. avgusta pa je prišel na njegovo mesto Frido Mavko-Rok. Po razdelitvi zasavskega rajona 26. avgusta na zasavski in mengeški rajon je mengeški rajon postal VI. rajon kamniškega okrožja in ga je vodil Frido Mavko.⁸⁸ Sekretarji v ostalih rajonih so bili: Milan Janežič za domžalski, Rok Korošec-Boris za tuhinjski, Franc Stenovec-Urh za kamniški, ki ga je nasledil v začetku septembra Jože Kavčič-Jernač, Stane Žerovnik-Miško za cerkljanski in za zasavski rajon Metod Leskovar-Metod. Rajoni so imeli zaporedne številke: zasavski I, domžalski II, tuhinjski III, cepljanski IV, kamniški V, mengeški VI.⁸⁹ Iz poročila 17. septembra 1943 je razvidno, da vsi partijci niso bili povezani v celice, zato je dal okrožni sekretar navodila, da se to čimprej uredi, da bo mogoče naprej ustanavljati tudi občinske partijske komiteje. Rajonski komiteji pa so do tega časa obstajali le v II. in III. rajonu.⁹⁰

Od konca leta 1942 dalje je v kamniškem okrožju obstajalo tudi vprašanje pripadnosti oziroma podrejenosti ali gorenjskemu ali štajerskemu pokrajinskemu partijskemu vodstvu. Takrat je namreč glavni štab NOV in PO Slovenije vključil Kamniški bataljon v IV. (štajersko) operativno cono, medtem ko je bil dotlej v sestavi I. (gorenjske) grupe odredov. S tem se vojaška meja

⁸⁶ Miroslav Stiplovšek, Kamniško okrožje v NOB, str. 45, 47; Miroslav Stiplovšek, Pregled razvoja NOB v Mengšu in okolici, str. 109, 111; A IZDG, fasc. 660, Poročilo OK KPS Kamnik pokrajinskemu komiteju 1. 9. 1943.

⁸⁷ ZA CK ZKS, Poročilo OK KPS Kamnik pokrajinskemu komiteju 9. 8. 1943, dok. št. 2449; A IZDG, fasc. 660, Poročilo OK KPS Kamnik pokrajinskemu komiteju 17. 8. 1943 in 26. 8. 1943; Miroslav Stiplovšek, Kamniško okrožje v NOB, str. 25.

⁸⁸ Miroslav Stoplovšek, Pregled razvoja NOB v Mengšu in okolici, str. 123, 124, 133.

⁸⁹ A IZDG, fasc. 660, Poročilo OK KPS Kamnik 26. 8. 1943 in 10. 9. 1943; Iz spominov Franca Zupančiča, Kamniški zbornik, VI, 1961, str. 129.

⁹⁰ A IZDG, fasc. 660, Poročilo OK KPS Kamnik pokrajinskemu komiteju.

ni več ujemala s politično, kar je povzročilo določene nejasnosti. Tako je štab IV. operativne cone 5. februarja 1943 spraševal, ali spada kamniško okrožje pod pokrajinski komite KPS za Štajersko ali Gorenjsko.⁹¹

Član centralnega komiteja KPS Viktor Stopar, ki je junija 1943 prišel na Štajersko, pa je 7. avgusta 1943 obvestil pokrajinski komite KPS za Gorenjsko, da spada kamniško okrožje odslej pod pokrajinski komite KPS za Štajersko, da ga bodo razdelili na dva dela in da želijo še nadaljnje stike gorenjskega pokrajinskega foruma s kamniškim okrožjem.⁹² Aktivisti kamniškega okrožja pa so menili, da je teritorij s številnimi okrožji, za katerega je bil pristojen pokrajinski komite KPS za Štajersko, že tako in tako zelo obsežen, poleg tega pa je bil na Štajerskem zelo pereč problem kadrov. Zato so menili, da lahko pričakujejo večjo pomoč od pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. 1. septembra 1943 je Franc Zupančič že poročal o sporazumu, da kamniško okrožje še naprej spada pod gorenjske politične forume.⁹³

Meja okrožja se je dokončno oblikovala šele proti jeseni 1943 in je po poročilu okrožnega komiteja KPS Kamnik iz 5. oktobra 1943 potekala: Črnuče—Dobeno—Šenkov turn—Utik—Vodice—Spodnji Brnik—Cerklje—Štefanja gora—Šenturška gora; na jugu: po Savi od Črnuč do Senožet; na vzhodu: Pogled—Svine—Negastin—Blagovica—Jastroblje—Češnjice; na severu: Češnjice—Zgornji Tuhinj—Ravne—Gozd—Kališe—Županje njive—Bistričica—Šenturška gora.⁹⁴

V jeseniškem okrožju je proti koncu leta 1942 deloval okrožni komite v sestavi: Karel Preželj kot sekretar, Ivan Hribar-Gorjanc, ki je odgovarjal za bohinjski kot, Franc Beniger-Gabrin, ki je skupno s Prežljem odgovarjal za Jesenice, Ivan Gašperin-Mitja za »deželno« in Ivan Krivec-Kostja za »dolino«.⁹⁵

Delo v jeseniškem okrožju so v začetku leta 1943 zavirale kadrovske spremembe v okrožnem komiteju. Viktor Stražišar je namreč odšel v kamniško okrožje, Janez Šmid je bil 16. marca 1943 ujet in je za posledicami mučenja že 20. marca umrl, 7. aprila 1943 pa je padel še sekretar Karel Preželj.⁹⁶ V okrožnem komiteju so bili potem: Franc Beniger-Gabrin, sekretar, Ivan Gašperin-Mitja, Ivan Krivec-Kostja. Član okrožnega komiteja je bil tudi Ivan Hribar-Gorjanec, ki je padel že februarja 1943.⁹⁷

Že konec leta je obstajal rajon Bohinj s sekretarjem Ivanom Hribarjem, najkasneje januarja 1943 pa je bil ustanovljen tudi rajonski komite KPS Bohinj-Bled, ter rajona Kranjska gora, kjer je delal Ivan Krivic in rajon Jesenice. Januarja 1943 je bilo v dolinskih predelih (Podkoren, Rateče-Planica,

⁹¹ Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, tom VI, knjiga 5, dok. št. 43.

⁹² A IZDG, fasc. 661.

⁹³ Miroslav Stiplovšek, Kamniško okrožje v NOB, str. 23, 25; A IZDG, fasc. 660, Poročilo OK KPS Kamnik pokrajinskemu komiteju za Gorenjsko 1. 9. 1943.

⁹⁴ A IZDG, fasc. 660.

⁹⁵ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 163 in 179.

⁹⁶ Jesen 1942, str. 41, op. 15.

⁹⁷ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, dok. št. 50.

Slamniki, Radovljica, Blejska Dobrava in Jesenice) po nepopolnih podatkih 6 partijcev in 5 kandidatov.⁹⁸

Februarja 1943 je bilo v okrožje poslanih nekaj novih terenskih delavcev, ki so bili odgovorni za posamezna območja oziroma rajone: Kranjska gora, Jesenice, Radovljica-Žirovnica, Bled in Bohinj.⁹⁹

Junija 1943 sta se v okrožju zadrževala Stane Kersnik in Vinko Hafner, ki sta nudila potrebno pomoč tamkajšnjim aktivistom. 30. junija je Hafner pokrajinskemu komiteju med drugim poročal: »Podelili smo točno rajone in v vsakem je določen tudi sekretar. Kar se tiče Gabrina, sem stvar točno raziskal, odločitev v tem oziru pa prepuščam vam samim. Odgovornega za okrožje sem začasno določil tov. Mitjo, ki je od vseh še najboljši, dokler ne bo postavljen nov sekretar OK-aja.«¹⁰⁰

Iz poročila okrožnega komiteja KPS Jesenice o organizacijskem stanju v okrožju nekako iz julija 1943 je razvidno, da je bil takrat sekretar okrožnega komiteja Anton Peternel-Igor, njegov namestnik Ivan Gašparin-Mitja, člani pa Valentino Sušnik-Ivo (Gaber), Ivan Krivic-Pavle in Anton Ambrožič-Božo. Okrožje je bilo razdeljeno na šest rajonov. V bohinjskem rajonu je bil sekretar Valetin Sušnik, v rajonu Bled-Gorje Anton Ambrožič, v rajonu Kranjska gora Ivan Krivic, v rajonu Jesenice Franc Tominc-Milan, v rajonu Žirovnica je Gašperina zamenjal Tine Dolar-Čiro, v radovljiškem rajonu pa je bil sekretar Alojz Pohar-Štefan. Članov KPS je bilo takrat 14 in 12 kandidatov, upoštevati pa je treba, da so bile pred poročilom junija in julija v okrožju precejšnje provale.¹⁰¹

Rajonski komiteji so bili dokončno organizirani ob prihodu novega okrožnega sekretarja Peternela okoli 20. julija. Ta je takoj po nastopu nove dolžnosti obšel vse rajone, razen rajona Kranjska gora, in dopolnil oziroma postavil rajonske komiteje. Postopoma so številčno širili tudi okrožni komite. Poleti so vanj vključili Sava Šifererja-Kosa, najkasneje do novembra 1943 pa še Franca Grilca-Brinarja.¹⁰²

V drugi polovici avgusta je bilo v okrožju že 86 članov in 57 kandidatov KPS.¹⁰³

Julija 1943 je v skladu z okrožnico pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko iz 14. julija po vsej Gorenjski začela potekati množična akcija, da bi sprejeli v partijo vse funkcionarje in sodelavce odborov OF, SPZZ, ZSM, SNP, NZ, »ki količakaj izpolnjujejo pogoje za sprejem v partijo (oz. ZKM)«. Kot pogoj organizacijske utrditve partije je pokrajinski komite postavil dosledno organiziranost odborov OF od okrožij do sleherne vasi in tovarne. Okrožnica je tudi zahtevala, da »morajo vsi sekretarji partijskih organizacij /.../, ki so

⁹⁸ isto; Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 177; Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, dok. št. 59. Stane Bergant-Radova, Korak za korakom, Boj pod Triglavom, Gorje pri Bledu 1966, str. 352.

⁹⁹ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, dok. št. 159.

¹⁰⁰ A IZDG, fasc. 661.

¹⁰¹ A IZDG, fasc. 660, Poročilo Toneta Peternela (nedatirano); Tone Peternel, ustni vir.

¹⁰² Tone Peternel, ustni vir.

¹⁰³ A IZDG, fasc. 660, Poročilo OK KPS Jesenice pokrajinskemu komiteju 23. 8. 1943.

bili dotlej istočasno sekretarji partijskih in OF organizacij, predati funkcijo drugemu tovarišu in obdržati le še funkcijo sekretarja partije.«¹⁰⁴

Politika »široko odprtih vrat« v partijo je omogočila v kratkem času nagel porast partijskega članstva. Močno številčno okrepitev pa je omogočila v prvi vrsti do tedaj izvedena organizacijska utrditev obstoječe partijske organizacije in z njo povezani kadrovske ukrepi. Do tega časa je bilo v vseh štirih okrožjih rešeno vprašanje okrožnih partijskih vodstev in vsa okrožja so bila razdeljena na rajone, v katerih so delovali rajonski partijski sekretarji ali celo rajonski komiteji KPS.^{104a}

V kamniškem okrožju je bilo po poročilu iz 5. oktobra 1943 že 123 partijcev in 18 kandidatov. Iz tega poročila je tudi razvidno, da so rajonske komiteje KPS in občinske biroje šele začeli snovati in prav tako povezovati partijce v celice.¹⁰⁵ V jeseniškem okrožju je bilo sredi decembra 1943 že 253 članov, 131 kandidatov in 50 celic.¹⁰⁶ V kranjskem okrožju je bilo po poročilu iz 22. septembra 1943 že 165 članov in 88 kandidatov, združenih v 25 celic. Poleg tega sta delovala 2 biroja in 7 rajonskih komitejev in več občinskih sekretarjev.¹⁰⁷ Tudi za škofjeloško okrožje lahko sklepamo, da je bilo število članov in kandidatov visoko, čeprav iz tega časa ni ohranjenih sumarnih poročil. V rajonu Medvode je bilo že junija 39 članov in 18 kandidatov,¹⁰⁸ v rajonu Škofja Loka je bilo v začetku julija 37 članov in 56 kandidatov,¹⁰⁹ v rajonu Selca pa 22 članov,¹¹⁰ v smledniškem rajonu je bilo v začetku avgusta 8 članov in 7 kandidatov,¹¹¹ v poljanskem rajonu pa je bilo septembra okoli 40 članov.¹¹²

Hitreje kot na terenu je v letu 1943 številčno rastla partija v partizanskih enotah. Iz navodil centralnega komiteja KPS z dne 7. julija 1943 pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko je mogoče razbrati, da je bilo v tem času v gorenjskih partizanskih enotah že okoli 500 članov KPS in kandidatov. Centralni komite KPS je bil nad tako hitro številčno rastjo partije nekako zaskrbljen, medtem ko se mu je zdel rast partijskih organizacij na terenu prepočasna, zato je od pokrajinskega komiteja zahteval, da mu pošlje pregled o socialni sestavi in preteklosti partijskega članstva ter ponovno preveri že sprejete člane. Hkrati ni bil zadovoljen z nizkim številom članov SKOJ, ki mora biti »vzgjajališče, šola za partijo«. Centralni komite je odobral številne sprejeme v partijo, opozarjal pa je pred nevarnostjo, da pridejo v njene vrste tudi taki, ki tega glede na preteklost ne zaslužijo. Zato je pokrajinskemu komiteju predlagal, da si vzgoji nekaj inštruktorjev, ki bodo obiskovali posamezne partijske organizacije po nalogah in z določenimi direktivami pokra-

¹⁰⁴ A IZDG, fasc. 672.

^{104a} Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, knjiga 3, str. 72—82.

¹⁰⁵ A IZDG, fasc. 660, Poročilo OK KPS Kamnik pokrajinskemu komiteju.

¹⁰⁶ Gorenjski muzej Kranj, fasc. jeseniško okrožje, mapa 8, Zapisnik seje jeseniškega OK KPS z dne 13. in 14. decembra 1943.

¹⁰⁷ A IZDG, fasc. 672, Poročilo OK KPS Kranj 22. 9. 1943.

¹⁰⁸ A IZDG, fasc. 660, Poročilo rajonskega sekretarja Avgusta Barleta. 10. 6. 1943.

¹⁰⁹ A IZDG, fasc. 660, Poročilo rajonskega sekretarja Jožeta Kavčiča 3. 7. 1943.

¹¹⁰ A IZDG, fasc. 660, Poročilo rajonskega sekretarja Janeza Kmeta 2. 7. 1943.

¹¹¹ A IZDG, fasc. 660, Poročilo rajonskega sekretarja Janeza Kalana 2. 8. 1943.

¹¹² Milan Žakelj, Nekaj o delu Komunistične partije v Poljanski dolini, Loški razgledi VI, Škofja Loka 1959, str. 43.

jinskega komiteja, isti način dela pa naj v večji meri sprejme tudi sam pokrajinski komite — seveda ne v taki meri, da bi pokrajinski komite kot organ prenehal obstajati. Zadovoljen pa je bil, da so začeli na Gorenjskem izvajati partijske tečaje, ki bodo pripomogli k obvladovanju problema hitro naraščajoče patije.¹¹³

Vida Deželak:

L'ÉVOLUTION ORGANISATRICE DU PARTI COMMUNISTE DE LA SLOVÉNIE
EN HAUTE CARNIOLE DU PRINTEMPS 1941 À L'AUTOMNE 1943

R é s u m é

Dans les dernières années de la deuxième guerre mondiale, la Haute Carniole est devenue une région à l'organisation du parti communiste assez évoluée, surtout dans les grands centres d'industrie comme Jesenice, Kranj, Tržič et les alentours de Kamnik. D'après son organisation, le parti était divisé en circonscriptions de Jesenice, de Kranj et de Kamnik où au commencement de la guerre fonctionnaient 42 cellules du parti avec 260 membres environ. Les directions des circonscriptions étaient directement liées avec le comité central du parti communiste slovène à Ljubljana mais tout de suite après l'occupation, on ferma des directions régionales à travers lesquelles désormais fonctionnaient les relations entre les comités des circonscriptions avec le comité central.

Les membres des comités des circonscriptions étaient d'abord assez nombreux (celui de Jesenice en avait 8, par exemple) mais le nombre commença à baisser à cause des arrestations, à cause des départs des membres dans les unités des partisans et aussi pour satisfaire le besoin d'être plus opérationnel. Dans la deuxième moitié de 1941, il y eut en général d'assez grands changements à cause des départs des membres à la clandestinité ou au maquis et à cause des arrestations, tandis que certains quittèrent la région pour aller dans la région de Ljubljana. Les membres manquants furent remplacés dans les limites du possible par de nouveaux membres et même de nouvelles cellules du parti furent formées (p. e. dans la circonscription de Kranj).

L'évolution ultérieure de l'organisation du parti fut fatalement influencée par l'intrusion de la Gestapo dans le mouvement de la libération nationale à la quelle suivit, dans les premiers mois de 1942, une ondee d'arrestations frappant entr'autres le comité régional et les comités des circonscriptions du Parti Communiste Slovène. L'année 1942 devint ainsi l'année la plus pénible de la lutte de la libération nationale à Gorenjsko. Les organisations du parti et du front étaient pour la plupart détruites, le mouvement de partisans subissait de dures épreuves des cadres dirigeants manquant sensiblement, la population vivait dans l'horreur de graves représailles exercées par l'occupant. Pendant toute l'année 1942, le parti restait peu nombreux en membres (en juillet 1942, il y avait sur le terrain et dans l'armée seulement 87 membres et 14 candidats du parti) mais il faut souligner que déjà dans la deuxième moitié de l'année 1942, les organisateurs du parti réussirent à lier plus étroitement les membres du parti et à fonder une nouvelle circonscription, celle de Škofja Loka.

Par une consolidation progressive du parti, spécialement dans la période jusqu'à 1942, et à l'aide des cadres du comité central du PCS de même que par le nombre augmenté des activistes du parti sur le terrain dans les mois d'hiver 1942—1943, furent remplies toutes les conditions pour une croissance rapide du nombre de membres du parti et pour la consolidation de son organisation, c'est-à-dire pour la fondation de nouvelles cellules, surtout des comités provinciaux en 1943. La consolidation en organisation fut ultérieurement suscitée par la politique appelée la politique «des portes largement ouvertes» pour le parti en été 1943.

¹¹³ Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, tom VI, knjiga 6, dok. št. 37.